

POLSKI UNIWERSYTET NA OBCYZŹNIE
W LONDYNIE

ZESZYTY NAUKOWE

SERIA TRZECIA, NR 4, 2016

WOJCIECH KLAS

PUNO W LONDYNIE

PROBLEM POLSKICH GRANIC W BRYTYJSKICH PUBLIKACJACH

Obraz Polski w brytyjskich publikacjach nie jest jednolity i w zależności od epoki historycznej oraz prezentowanego zagadnienia może być prawidłowy albo błędny czy też pozytywny, negatywny lub obojętny.

Przykładem są brytyjskie podręczniki do historii, pisane nie zawsze przez kompetentnych autorów, badaczy historii czy nauczycieli. Niektóre powstają w zespole kilku osób, co w założeniu gwarantuje specjalizację epokową, a co za tym idzie – również rzetelną wiedzę historyczną. Takie rozumowanie jest słuszne wówczas, kiedy autorzy rzeczywiście przekazują faktografię z przeszłości. Jednakże w tym zespołowym zestawieniu kilku osób można napotkać autorów popełniających różne błędy merytoryczne. Mogą to być ich **pomyłki faktograficzne, geograficzne, błędne sformułowania** lub też **przejęte tezy** (i niesprawdzone w innych źródłach) oraz **interpretacje historii** pochodzące z innych publikacji. Są jednak podręczniki potrafiące w sposób syntetyczny, bardzo obrazowy, rzeczowy i jasny przekazać maksimum wiedzy, z uwzględnieniem działań Polaków czy samej Polski, również jeśli nie była w tym okresie na mapie Europy.

W celu zobrazowania kwestii przedstawię kilka przykładów. Otóż w zespołowej książce (autorstwa pięciu osób oraz 13 współpracowników), zatytułowanej *KS3 History. Complete Revision and Practice*¹, zamieszczono mapy z błędnymi granica-

---

¹ *KS3 History. Complete Revision and Practice*, red. K. Barrow, S. Datta-Paulin, D. Hall, K. Redmond, K. Reed; contributors: S. Buckley, M. Chambers, M. Chester, R. Cochlin,

mi Polski. Podczas omawiania okresu napoleońskiego we Francji zaprezentowano kolorową mapę Europy. Prezentuje się na niej istniejące obecnie państwa, których na początku XIX wieku jeszcze nie było, lub też takie, które miały inne granice, jak np. Polska współczesna obok Litwy, Białorusi, Ukrainy, Niemcy zamiast rozdrobnionych państweczek niemieckich, Włochy zamiast królestw i księstw². Ponownie zreprodukowano mapę jako czarno-białą już jako źródło pokazujące francuską kontrolę nad kontynentalną Europą wraz z zaskakującą informacją: *Niektóre państwa miały inne nazwy i granice w okresie napoleońskim*³. Umieszczono ten podpis pod współczesnymi granicami Europy (po 1991 roku), co w efekcie bardzo błędnie politycznie ukazuje mapę Europy z roku 1811⁴. Można zadać sobie pytanie, dlaczego tak bardzo uproszczono uczniom rozumienie historii. Powstaje przez to nieprawdziwy obraz tamtych czasów.

Jest to jakieś swego rodzaju zjawisko w brytyjskich publikacjach, bowiem książka Roberta Johna Unsteada *A History of the World*⁵ na niemal wszystkich mapach prezentowanych w książce – począwszy od czasów Mezopotamii (od 3500 roku p.n.e.) do czasów obecnych – naniesiono na historyczne mapy współczesne granice państw. Polska z obecnymi granicami występuje w ten sposób na wielu mapach: 1. średniowiecznego świata, 2. Bizancjum, 3. rozwoju chrześcijaństwa, 4. imperium islamskiego, 5. państwa Karola Wielkiego, 6. Wikingów atakujących Brytanię itd.⁶. Całkowicie błędnie to się prezentuje, gdy na mapie Europy lub całego świata pozostawia się tylko dawne nazwy państw wraz ze współczesnymi granicami państw. I tak, można zobaczyć Polskę jako sąsiadkę średniowiecznych „Niemiec” (z lat 550–1584) (mapa 1).

Inny rodzaj błędu popełnili autorzy Peter i Christopher Lane w podręczniku *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*⁷. Początek XIX wieku, także oma-

T. Csaky, M. Hardwick, K. Hodges, J. Pritchard, C. Thompson, W. Turner, J. Vandervelde, J. P. Wallis, Ch. Williams, Elanders Hindson, Newcastle upon Tyne, 2007.

² Por. W. Klas, Analiza książki: KS3 History. Complete Revision and Practice, w: Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich. Raport przygotowany pod kierunkiem dr Joanny Krystyny Pyłat, Zakład Badań nad Emigracją, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, 30 września 2013 r., s. 246 i przyp. 382, niepublikowany raport przygotowany na zlecenie Ambasady Polskiej w Londynie.

³ *KS3 History. Complete Revision...*, s. 153.

⁴ Tamże, s. 151, 153.

⁵ R. J. Unstead, *A History of the World*, Adam & Charles Black, London, 1983.

⁶ Tamże, s. 75, 78, 82, 90, 94, 97. Ponadto na stronach: 102, 105, 112, 126, 146, 150, 162, 166, 169, 194, 208, 217, 226, 247, 253, 260, 312, 321, 378, 380, 388, 397, 400, 413, 420, 429, 433, 446, 470, 478, 489, 492, 537.

⁷ P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, BPP (Letts Educational), London, 1995, wyd. 4 zm.

Mapa 1. Europa średniowieczna; R. J. Unstead, *A History of the World...*

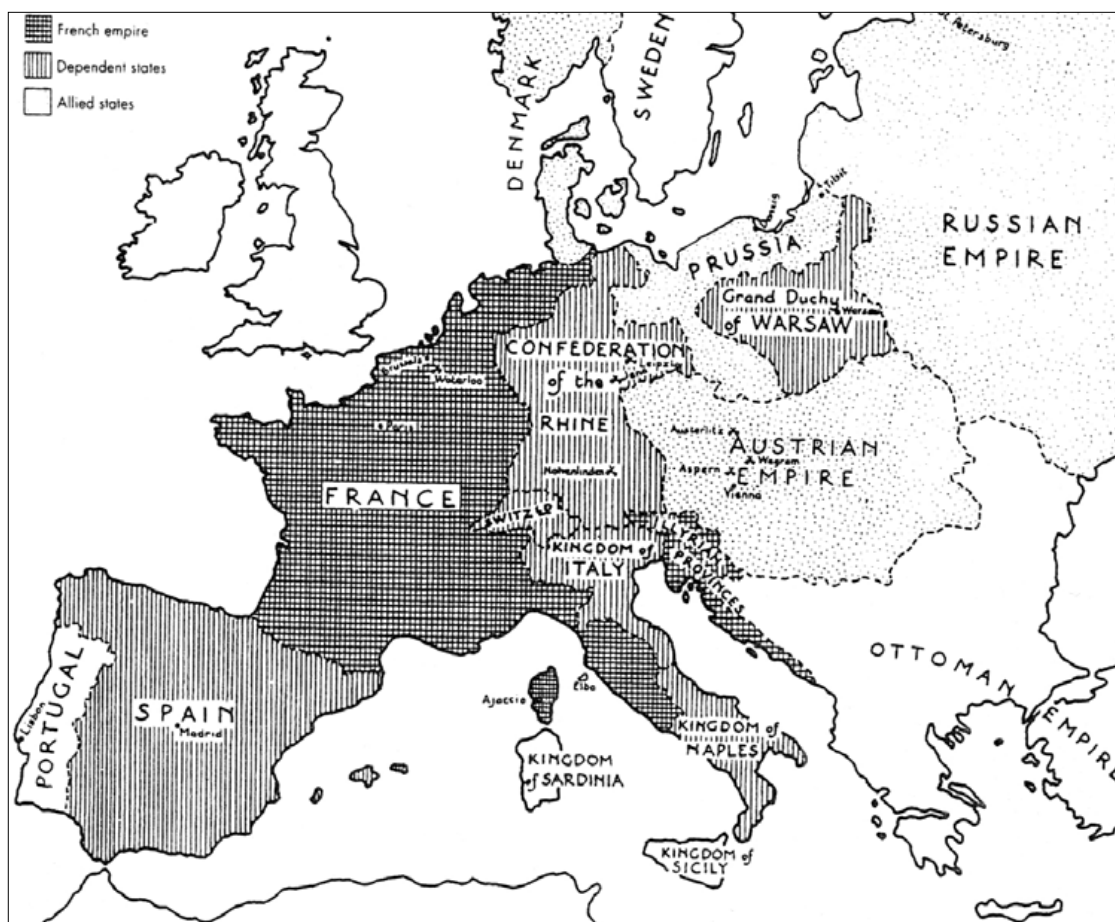
wiający czasy napoleońskie, ale w latach 1802–1805, został opisany i zestawiony z mapą Wielkiego Księstwa Warszawskiego⁸ (mapa 2), które przecież powstało dopiero w 1807 roku⁹.

Tradycja niewłaściwego historycznie przedstawiania polskich granic jest dość długa. Przykładem książki Charlesa Kingsleya Webstera *The Congress of Vienna 1814–1815*¹⁰, opublikowana w 1920 roku. Dołączona do niej mapa (mapa 3) pokazuje ziemie Polski bardzo nieprecyzyjnie, nie określając w ogóle terytorium nowego tworu kongresowego. Sama Rzeczpospolita Krakowska zawisła w próżni, daleko od ziem utworzonego Królestwa Polskiego pod berłem carów. Legenda

⁸ *Grand Duchy of Warsaw*, w: P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study...*, s. 96.

⁹ Por. W. Klas, *Analiza podręcznika: Petera Lane, Christophera Lane, History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 258 i przyp. 399, 400.

¹⁰ Ch. K. Webster, *The Congress of Vienna 1814–1815*, handbooks prepared under the direction of The Historical Section of The Foreign Office, ed. G. W. Prothero, London, 1920, third impression, mapa na końcu książki.

Mapa 2. Wielkie Księstwo Warszawskie; P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study...*

do mapy mówi o ziemiach rozpatrywanych na kongresie, jednakże gdzie w takim razie jest wizualizacja części tych ziem w ramach ówczesnych granic?

Nie wszystkie publikowane książki w Wielkiej Brytanii z zakresu geografii czy historii, pozycje naukowe, popularne lub podręczniki zawierają takie błędy. W książce *History of the World*¹¹ mapa zatytułowana *Pod rządami Napoleona*¹² (mapa 4) wspaniale prezentuje Wielkie Księstwo Warszawskie, wraz z jego granicami. Podobnie mapa zatytułowana *Terytoria okupowane przez Niemcy: wrzesień 1939* (mapa 5) wizualizuje poprawne granice państw, w tym Polski¹³.

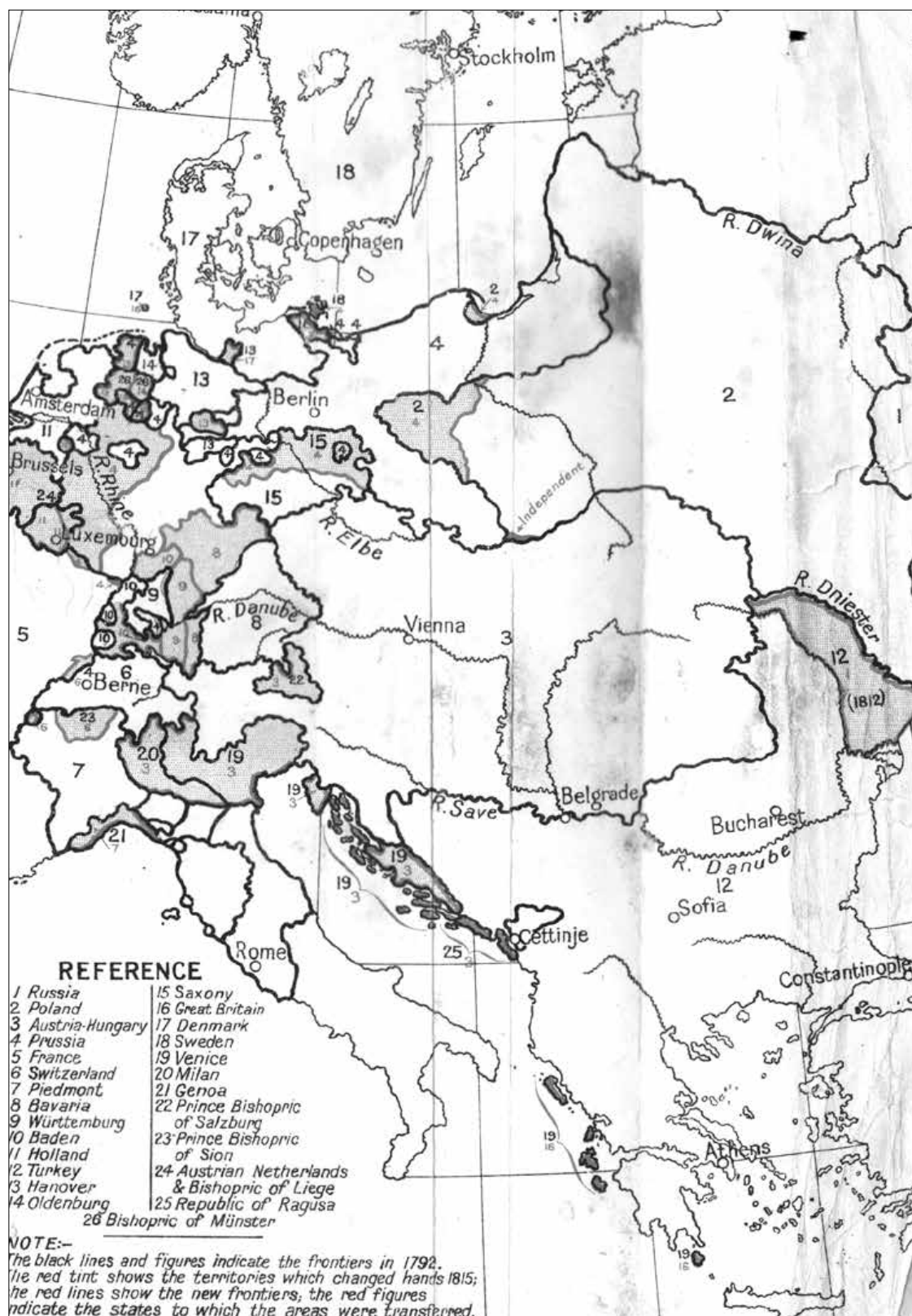
Błędnie przedstawiono granice Polski w *KS3 History. Complete Revision and Practice* z 1919 roku – pokazując fragment Polski od zachodu, północy i częściowo południa, według granic z 1919 roku, oraz od wschodu i częściowo od południa,

¹¹ *History of the World*, ed. W. N. Weech, Odhams Books Limited, Long Acre, London, third edition, reprinted 1964.

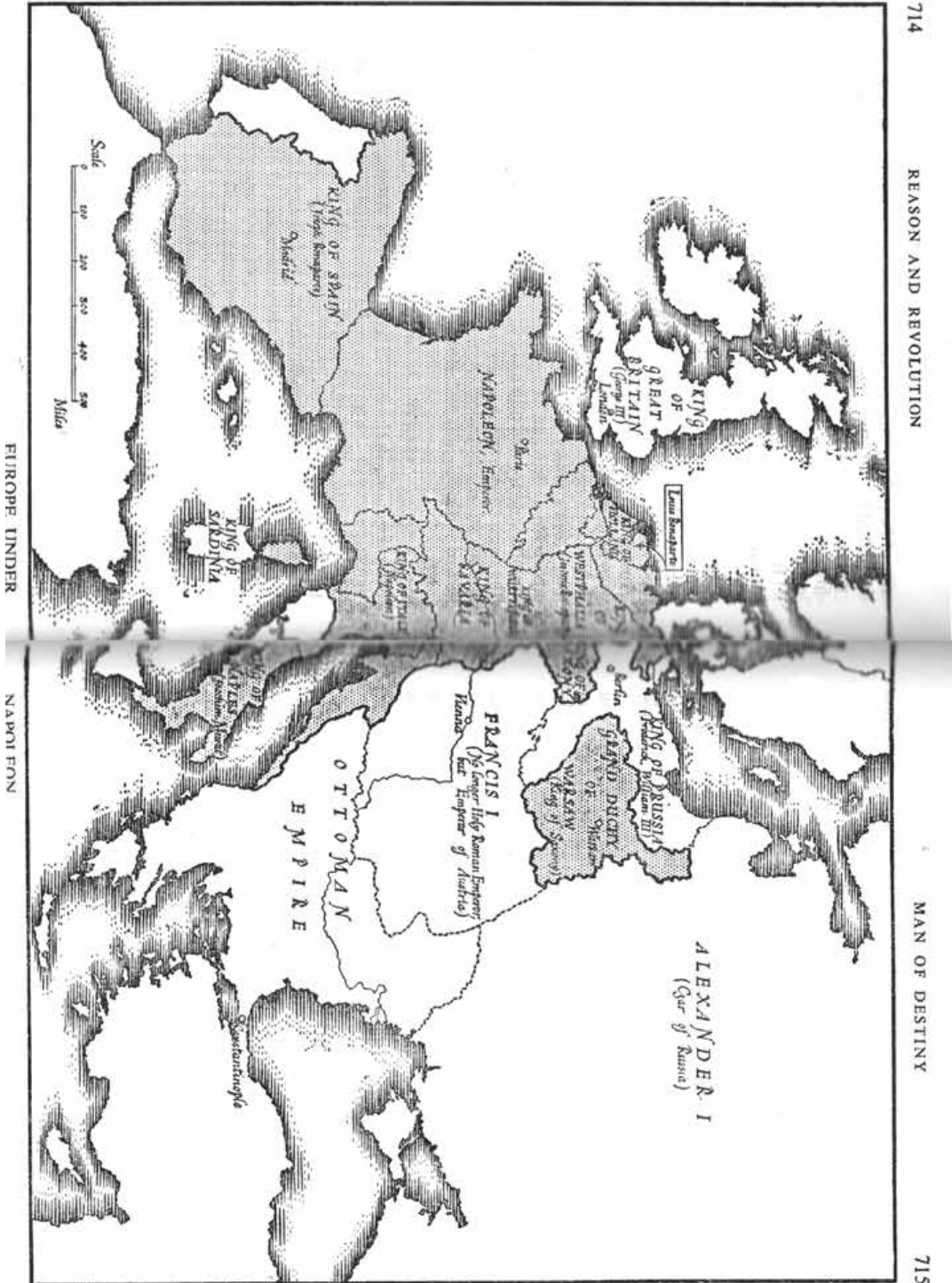
¹² Tamże, s. 714–715, angielski tytuł mapy: *Europa under Napoleon*.

¹³ Tamże, s. 940, angielski tytuł mapy: *German occupied territory: September 1939*.

PROBLEM POLSKICH GRANIC...

Mapa 3. Europa w latach kongresu wiedeńskiego; Ch. K. Webster, *The Congress of Vienna 1814-1815...*

Mapa 4. Pod rządami Napoleona: *History of the World*, ed. W. N. Weech...

GERMAN OCCUPIED TERRITORY: SEPTEMBER 1939

Mapa 5. Terytoria okupowane przez Niemcy: wrzesień 1939; *History of the World*, ed. W. N. Weech...

według granic z 1945 roku¹⁴. Podobnie postąpił Philip Sauvain w podręczniku *Key Themes of the Twentieth Century. Key History for GCSE*¹⁵. Zaprezentował mapę Niemiec z 1945 roku w temacie donoszącym się do działań Ligi Narodów w okresie międzywojennym¹⁶. Zachodnią granicę Polski oparł na rzece Odrze, a przecież historycznie takiej granicy jeszcze nie było¹⁷.

¹⁴ *KS3 History. Complete Revision...*, s. 156; por. W. Klas, Analiza książki: *KS3 History. Complete Revision and Practice*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 248.

¹⁵ P. Sauvain, *Key Themes of the Twentieth Century. Key History for GCSE*, Cheltenham, 1996.

¹⁶ Tamże, s. 42.

¹⁷ Por. W. Klas, Analiza książki Philipa Sauvain, *Key Themes of the Twentieth Century. Key History for GCSE*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 208.

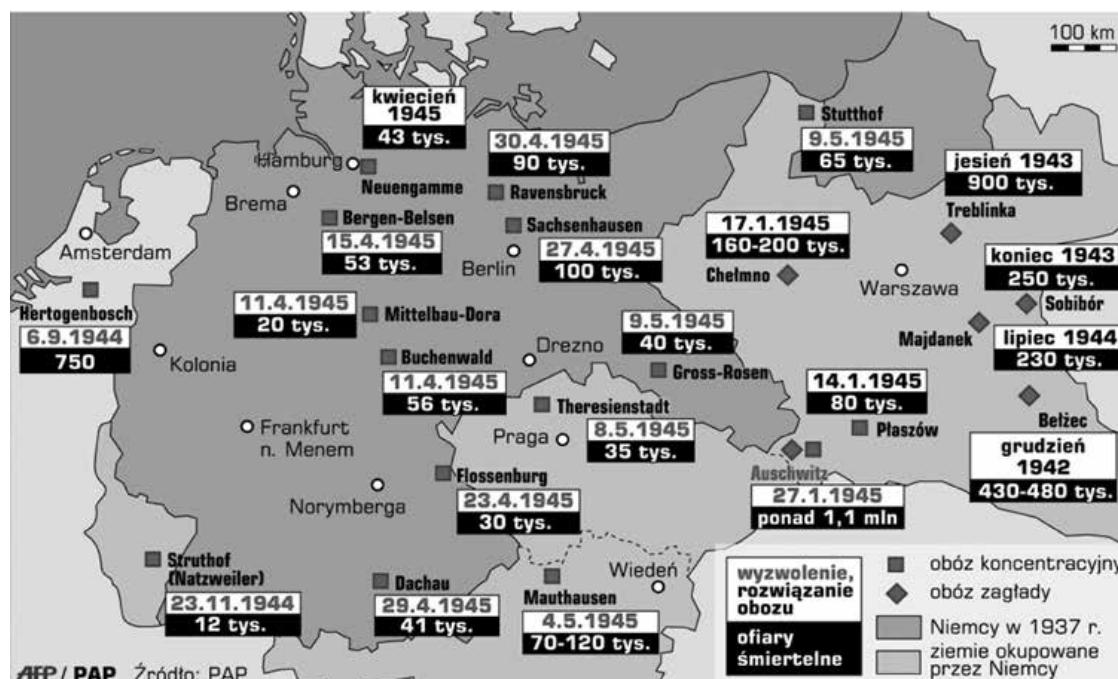
Mapa 6. Podział Niemiec i rozszerzenie Polski; P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study...*

Podobnie niewłaściwie pokazuje granice Polski z okresu II wojny światowej książka Petera i Christophera Lane'ów, *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*. Na mapie opisującej uderzenie niemieckie na Związek Sowiecki w latach 1941–1942 kształt linii granicznej Polski oparto na granicach sprzed II wojny światowej. Nie było już wtedy takich granic, gdyż Niemcy oraz Związek Sowiecki zmieniły je w 1939 roku. Na kolejnej mapie omawiającej terytorialne zwycięstwa „państw osi” z lat 1943–1945 wschodnich granic Polski w ogóle nie narysowano, natomiast zachodnio-północne oparto na linii sprzed 1939 roku¹⁸.

Kolejna mapa (mapa 6) z książki Lane'ów *History. Letts Study...* pt. *Podział Niemiec i rozszerzenie Polski* (angielski podpis pod mapą: *The division of Germany and enlargement of Poland*) nie tylko źle przedstawia wschodnie granice Polski, ale też jednoznacznie jest zatytułowana. Sam tytuł mapy wskazuje na Polskę jako zdobywczynię nowych terytoriów i to bez podania informacji, iż utraciła ona ziemie wschodnie. Próba szczegółowego rozrysowania granic jest prawidłowa tylko na za-

¹⁸ P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study...*, s. 152, 156. Por. W. Klas, *Analiza podręcznika Petera Lane, Christophera Lane: History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 259 i przyp. 403, 404.

Mapa 7. Obozy koncentracyjne i obozy zagłady III Rzeszy; strona internetowa: Wolna-polska.pl/wiadomosci/termin-polskie-obozykoncentracyjne-wymyslily-niemieckie-tajne-sluzby-2013-10

chodzie, bowiem znów na wschodzie autorzy nie podali przedwojennej polskiej granicy w przeciwieństwie do tej z 1945 roku¹⁹.

Niezbyt dobrze przedstawiono mapy z czasów II wojny światowej w podręczniku *KS3 History. Complete Revision...* Mapa, która fałszuje historię i geografę Polski, tym razem znalazła się w tej książce przy temacie „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”²⁰. Wspomniana mapa prezentuje granice państw Europy z 1945 roku. Na terytorium tak zaprezentowanej Polski zaznaczono łącznie sześć obozów eksterminacyjnych i trzy koncentracyjne, a w pozostałych państwach europejskich są zaledwie cztery obozy koncentracyjne²¹. Można porównać tę mapę z inną, wziętą z Internetu, i zobaczyć, jak wiele obozów koncentracyjnych utworzono w wojennej Europie (mapa 7)²².

¹⁹ P. Lane, Ch. Lane, *History. Letts Study...*, s. 162; W. Klas, Analiza podręcznika Petera Lane, Christophera Lane: *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 260 i przyp. 405.

²⁰ W. Klas, Analiza książki: *KS3 History. Complete Revision and Practice*, w: *Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich...*, s. 250 i przyp. 393.

²¹ *KS3 History. Complete Revision...*, s. 168.

²² Strona internetowa: Wolna-polska.pl/wiadomosci/termin-polskie-obozy-koncentracyjne-wymyslily-niemieckie-tajne-sluzby-2013-10, dostęp 27 III 2015.

Podsumowując niniejszy wywód, należy odnotować poważny problem wizualizacji granic Polski w angielskich podręcznikach historii na przestrzeni dziejów. Nie powinno się tolerować fałszywego obrazu Polski i należy bardzo ostro reagować na przekłamania, przeinaczenia oraz błędy zamieszczane w brytyjskich publikacjach. Czytelnicy mają prawo do rzetelnej wiedzy i faktów, włącznie ze stroną kartograficzną, która okazuje się czasem bardziej szkodliwa niż pomocna. Wizualizacje przedstawianych tematów, np. w postaci map, powinny być konsultowane ze specjalistami z danej epoki historycznej. We współczesnym świecie bardzo łatwo można znaleźć podstawowe informacje, włącznie z przykładami granic oraz całych map i ich fragmentów. Wiele jest też publikacji papierowych i elektronicznych. Zwykle porównanie tych map umożliwia wykluczenie pomyłki i błędu, zatem to powinno stać się podstawowym warsztatem pracy każdego autora publikującego materiał historyczno-ikonograficzny. W innym przypadku przedstawione powyżej niepoprawne przykłady nadal będą prezentowane w brytyjskich książkach.

BIBLIOGRAFIA

- History of the World*, ed. W. N. Weech, London, third edition, reprinted 1964.
- Klas W., Analiza książki Philipa Sauvain, *Key Themes of the Twentieth Century. Key History for GCSE*, w: Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich. Raport przygotowany pod kierunkiem dr Joanny Krystyny Pyłat, Zakład Badań nad Emigracją, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, 30 września 2013 r., niepublikowany raport przygotowany na zlecenie Ambasady Polskiej w Londynie.
- Klas W., Analiza książki: *KS3 History. Complete Revision and Practice*, w: Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich. Raport przygotowany pod kierunkiem dr Joanny Krystyny Pyłat, Zakład Badań nad Emigracją, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, 30 września 2013 r., niepublikowany raport przygotowany na zlecenie Ambasady Polskiej w Londynie.
- Klas W., Analiza podręcznika Petera Lane, Christophera Lane: *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, w: Wizerunek Polski i Polaków w podręcznikach brytyjskich. Raport przygotowany pod kierunkiem dr Joanny Krystyny Pyłat, Zakład Badań nad Emigracją, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, 30 września 2013 r., niepublikowany raport przygotowany na zlecenie Ambasady Polskiej w Londynie.
- KS3 History. Complete Revision and Practice*, red. K. Barrow, S. Datta-Paulin, D. Hall, K. Redmond, K. Reed; contributors: S. Buckley, M. Chambers, M. Chester, R. Cochlin, T. Csaky, M. Hardwick, K. Hodges, J. Pritchard, C. Thompson, W. Turner, J. Vandervelde, J. P. Wallis, Ch. Williams, Newcastle upon Tyne, 2007.
- Lane P., Lane Ch., *History. Letts Study Guide. Age 11–14. Key Stage 3*, London, 1995, wyd. 4 zm.
- Sauvain P., *Key Themes of the Twentieth Century. Key History for GCSE*, Cheltenham, 1996.

Strona internetowa: Wolna-polska.pl/wiadomosci/termin-polskie-obozy-koncentracyjne-wymyslily-niemieckie-tajne-sluzby-2013-10, dostęp 27 III 2015.

Unstead R. J., *A History of the World*, London, 1983.

Webster Ch. K., *The Congress of Vienna 1814–1815*, handbooks prepared under the direction of The Historical Section of The Foreign Office, ed. G. W. Prothero, London, 1920, third impression.

WOJCIECH KLAS

**POLISH BORDERS IN BRITISH PUBLICATIONS:
ISSUES AND PROBLEMS**

SUMMARY

This article presents the historic borders of Poland in British publications. Errors or shortcomings in developing maps have led to a false image of Polish geography throughout history. The author provides selected negative and positive examples in the specification and drawing of maps.

Keywords: Poland, borders, British publications, maps